

BIODIVERSITEIT

Dapper blijven dweilen Beschouwing over globalisering en natuur

Bertram van Woudenberg

Voor natuurliefhebbers zal het lezen van dit essay wellicht geen aangename ervaring opleveren. Het onderwerp ervan is namelijk het verband tussen globalisering en de wereldwijde aantasting van de natuur, twee processen die hand in hand gaan en onstuitbaar lijken. In kort bestek wordt er een poging gedaan tot het geven van een eerlijke beschouwing over de samenhang tussen beide fenomenen.

Globalisering en de natuur

Globalisering en natuurverlies zijn bepaald niet slechts iets van de laatste tijd. Letterlijk betekent globaliseren 'verspreid raken over de wereld' en dit begon feitelijk toen onze voorouders hun oerwoud, hun Hof van Eden, achter zich lieten. De kolonisatiebeweging die hiermee in gang werd gezet heeft inmiddels alle uithoeken van de aarde bereikt. Al vroeg, misschien wel vanaf het eerste begin, ging deze beweging gepaard met negatieve gevolgen voor de natuurlijke leefgemeenschappen waarin de mens zijn intrede deed. Toen de Polynesische Maori's zich duizend jaar geleden in Nieuw-Zeeland vestigden, leidde dat binnen enkele eeuwen tot het uitsterven van de helft van alle inheemse vogelsoorten, waaronder de reusachtige moa's. Het recept was overbejaging, ontbossing en de door de Maori's meegebrachte ratten die zich te goed deden aan op de grond levende soorten.

Ook nu nog zijn overexploitatie, habitatvernietiging en de introductie van uitheemse soorten de belangrijkste oorzaken van uitsterven, met dit verschil dat het tempo van zowel globalisering als natuurverlies het laatste paar honderd jaar wel exponentieel gestegen is. De schade aangericht aan ecosystemen door exotische soorten is misschien het meest rechtstreeks verbonden aan globalisering. Steeds is het verhaal hetzelfde: organismen komen vanuit hun natuurlijke omgeving terecht in een ander gebied en vestigen zich daar ten koste van de autochtone bewoners, die niet zijn aangepast aan hun aanwezigheid en worden weggeconcentreerd, ziek gemaakt of opgegeten door de indringers.

De lijst met voorbeelden is even eindeloos als troosteloos. Bekend zijn de verhalen over de rampzalige uitwerking van ingevoerde varkens, geiten, katten, ratten en konijnen op de lokale flora en fauna van zuidelijke eilanden. Of over de wijze waarop de in het Victoriameer uitgezette nijlbaars huishield onder de destijds zeer diverse vispopulatie van het meer. Of over de bruine boomslang die in twintig jaar tijd het lot bezegelde van nagenoeg alle bosvogels op het eiland Guam. Of over de Amerikaanse en de Europese nerts, de grijze en de rode eekhoorn, de zebromossel of de verstikkende

waterhyacint. Een beetje Europese vogelaar weet bovendien dat de grootste bedreiging voor de zeldzame witkopeend gevormd wordt door zijn geïmporteerde Amerikaanse neefje, de rosse stekelstaart. Klassiek is de geschiedenis van de winterkoninkjes die aan het eind van de negentiende eeuw ontdekt werden door de kersverse vuurtorenwachter van Stephens Island, de heer Lyall. Hij deed zijn ontdekking doordat de kat die hij had meegenomen om de

eenzaamheid te verdrijven, er eentje had gevangen. De nieuwe vogelsoort, die alleen op dit kleine eilandje in Nieuw-Zeeland voorkwam, werd door wetenschappers *Xenicus lyalli* gedoopt, naar de vergulde vuurtorenwachter zelf. Ondertussen zat de kat niet stil. Een paar jaar later alweer bracht ze voor het laatst een winterkoninkje naar de vuurtoren. Sindsdien is er nooit meer één gezien.

Overigens globaliseren ook schimmels, bacteriën en virussen gretig mee in het kielzog van de mens, bijvoorbeeld in een partij perziken, in modder onder een schoenzool of in het ballastwater van een zeeschip. De meeste biologen kennen wel het relaas van het afsterven van nagenoeg alle inheemse kastanjabomen in Noord-Amerika als gevolg van de kastanjekanker. Die was meegekomen met resistente kastanjeboompjes uit Japan en China die rond 1900 werden aangeplant in Amerika. Een ander berucht voorbeeld is de iepenziekte, 'Dutch elm disease' in het Engels, die via transporten van besmet hout inmiddels zijn weg gevonden heeft naar alle werelddelen. Om bij de bomen en de actualiteit te blijven, in het laatste paar jaar heeft een geheimzinnige schimmel het lot bezegeld van ontelbare eiken in Californië. Een variant van de schimmel verantwoordelijk voor deze 'sudden oak death' is onlangs ook aangetroffen in Nederland, op rododendrons. Het is nog afwachten of dit gevolgen zal hebben voor inheemse bomen en struiken (de rododendron is zelf een exoot). Ook dieren ontspringen de dans niet. In Afrika bezwijken leeuwen aan het immuun-deficiëntievirus FIV, hyenahonden aan het hondenziektevirus en flamingo's aan weer een andere 'nieuwe' aandoening, terwijl het West-Nijl-virus op zijn beurt slachtoffers maakt onder een groeiende lijst vogelsoorten in Noord-Amerika.

Het mag duidelijk zijn dat het einde van dit soort ellende bepaald niet in zicht is nu menselijke mobiliteit, toerisme en wereldhandel almaar toenemen. De voortschrijdende sociale en economische globalisering vormt een ideaal vehikel voor steeds frequentere verplaatsingen van allerhande organismen over de aardbol, of die nu reizen in de gedaante van een commercieel product of als onbedoelde verstekeling.

Niet alles kan in een essay van beperkte omvang even uitgebreid aan de orde komen. Habitatvernietiging en overexploitatie werden eerder genoemd als de andere twee grote oorzaken die samen met uitheemse indringers verantwoordelijk zijn voor de meeste uitstervingen. Dat zij hier slechts aangestipt kunnen worden zegt niets over hun invloed en het feit dat ook zij onlosmakelijk verbonden zijn met globalisering. Het effect op de natuur van habitatvernietiging is vandaag de dag het meest desastreus. Als het leefgebied van planten en dieren wordt verwoest, verdwijnen ze zelf ook. En er zijn steeds minder oerwouden, moerassen, natuurlijke rivieren, savannes, koraalriffen, schoon water, schone lucht, schone grond en rust. Die maken plaats voor meer intensieve landbouw, bosbouw en mijnbouw, huizen en industrie, wegen, havens en vliegvelden, vakantieoord en pretparken. De wereldeconomie wint het van de wereldecologie.

De voortschrijdende sociale en economische globalisering vormt een ideaal vehikel voor steeds frequentere verplaatsingen van allerhande organismen over de aardbol, of die nu reizen in de gedaante van een commercieel product of als onbedoelde verstekeling.

De mens als oorzaak van overexploitatie

Bij overexploitatie is de teneur al niet anders. De omvang van de internationale handel in wilde dieren en planten en hun producten is gigantisch: ivoor, kaviaar, hout uit de tropen of uit Russisch oerbos, tasjes van krokodillenleer, papagaaien in een kooitje en tropische vissen in een aquarium. Hoe minder er van iets is, hoe hoger de prijs en hoe interessanter de handel. Ondertussen haasten vissersvloeden uit Europa, Japan en Amerika zich de wereldzeeën over op zoek naar die schaarse visbestanden die nog niet zijn uitgeput.

Uitsterven is een onherroepelijke gebeurtenis. Een uitgestorven soort komt nooit meer terug. Veel soorten verdwijnen bovendien anoniem. Pas een bescheiden deel van de biologische diversiteit op aarde is op naam gebracht en dagelijks worden er nieuwe soorten ontdekt, de meeste microscopisch klein. Zo'n anderhalf miljoen zijn er nu wetenschappelijk beschreven, maar ramingen van het totaal aantal soorten lopen uiteen van drie tot honderd miljoen. Als nauwelijks bekend is wat er is, dan is ook nauwelijks bekend wat er allemaal wordt weggegooid. Wel staat vast dat er *veel* wordt weggegooid. Volgens conservatieve schattingen in een tempo van één soort per uur. In het normale ritme van de evolutie is dat er één per jaar. Al globaliserend heeft de mensheid een massaal uitsterven in gang gezet dat zijn weerga haast niet kent in de lange geschiedenis van het leven op aarde. De laatste massale uitsterfing van soorten was 65 miljoen jaar geleden het gevolg van de inslag van een hemellichaam.

Bij de huidige apocalyps speelt het noodlot geen enkele rol. Hij ontvouwt zich bij het volle bewustzijn van zijn veroorzaker, de *homo sapiens*, een wezen met bijzondere gaven en mogelijkheden maar zonder een even bijzonder verantwoordelijkheidsgevoel. Een wezen dat kennelijk van mening is dat de voordelen van verkwisting en ongebreidelde expansie voor de eigen soort opwegen tegen het uitroeien van legio andere. Dat hij is toegerust om de waarde te bepalen van zijn medeschepselen.

Zeker, er is ook een politieke dimensie aan het globaliseringsproces. Op internationaal niveau wordt druk vergaderd, ook over milieu en duurzaamheid. De ene conferentie na de andere. Het blijft echter vaak bij mooie woorden. Er is een enorme handigheid ontwikkeld in het uitstellen, uithollen en omzeilen van beschermingsregels. De natuurverdragen die er zijn, zijn tandeloos. Ze bevatten geen mechanismen om hun naleving in de praktijk af te dwingen. Het is geen toeval dat dit bij vrijhandelsverdragen wel het geval is. Strikte maatregelen worden pas genomen als staten, regeringen, bedrijven of burgers rechtstreeks geraakt worden, waarbij de korte termijn het wint van de lange en het eigen belang van het algemene belang.

Ook in de pers is duidelijk te zien waar de prioriteiten liggen. Zo zullen lang niet alle hierboven genoemde voorbeelden van schadelijke exoten de lezer bekend zijn voorgekomen, terwijl er waarschijnlijk meer lampjes gaan branden bij het noemen van de muskusrat, SARS of de vogelpest. Of neem het voorbeeld van de terugkerende bosbranden in Indonesië. Niet zozeer het dreigende uitsterven van de orang-oetan of de Sumatraanse tijger is in dit verband van belang, als wel het feit dat mensen in buurland Maleisië moeten hoesten van de rook. Zo werkt dat.

Intussen globaliseren we onverstoort verder, de ene na de andere unieke levensvorm over de kling jagend. Over de vraag of het al dan niet massaal uitsterven van planten en dieren überhaupt erg is zijn boeken volgeschreven. Die gaan over

Bij de huidige apocalyps speelt het noodlot geen enkele rol. Hij ontvouwt zich bij het volle bewustzijn van zijn veroorzaker, de *homo sapiens*, een wezen met bijzondere gaven en mogelijkheden maar zonder een even bijzonder verantwoordelijkheidsgevoel.

intrinsieke waarde, toekomstige generaties, de fundamenten van de economie en over het zagen aan de poten van het systeem dat de voorwaarden in stand houdt voor het leven zelf. Feit is dat het antwoord op de vraag er niet toe doet. De trein stopt namelijk niet meer.

Het is geen kwestie van niet weten. We weten heel goed hoe het wel en hoe het niet moet. Het is een kwestie van niet willen. Al het gepraat over win-win-situaties en de techniek als oplossing voor milieuproblemen ten spijt. De weinige natuurbeschermings-successen die er zijn, vormen niet meer dan sissende druppels op de gloeiende plaat van de globalisering. Voor elke keer dat een – meestal aaibare – soort met behulp van fokprogramma's en herintroducties uitstel van executie krijgt verdwijnt er een veelvoud definitief over de rand. Alleen een collectieve mentaliteitsverandering zou nog hoop kunnen bieden. De eerlijkheid gebiedt echter te erkennen dat er geen enkele aanleiding is om te geloven dat die er menselijkerwijs in zit. Zoals de Amerikaanse natuurbeschermmer Aldo Leopold halverwege de vorige eeuw verzuchtte: "A little repentance just before a species goes over the brink is enough to make us feel virtuous. When the species is gone we have a good cry and repeat the performance" (uit: *A Sand County Almanac*, 1949). Schade en schande genoeg, maar wijsheid, ho maar.

Conclusie:

Deze constatering is wellicht ontluisterend. Hoe dan ook is het niet de positieve draai waarop misschien gehoopt was nu dit essay ten einde loopt. Men zou zich kunnen afvragen of het verstandig is om op zo'n zwartgallige wijze te besluiten? Maar, wie veel om de natuur

geeft en goed is geïnformeerd moet wel zwartgallig worden. De grote groep die niet geïnteresseerd en slecht geïnformeerd is daargelaten, zijn er niettemin meerdere houdingen mogelijk ten opzichte van de problematiek. Dit zijn er vier:

1. De kop in het zand steken. Dit kan door het meer of minder bewust ontkennen of verdringen van feiten aangaande de gevolgen van globalisering voor de natuur en de gevolgen van natuurverlies.
2. Bij de pakken neerzitten. Toegeven aan de verlamme werking die uitgaat van de omvang en onherroepelijkheid van het probleem.
3. Tegen beter weten in geloven dat de wereldsamenleving wel degelijk een zodanige ommezwaai kan maken dat het tij gekeerd kan worden, en zich ook inzetten om dit te bereiken.
4. Beseffen dat de kraan niet meer dichtgaat en toch dapper blijven dweilen. Weten dat de oorlog verloren is, maar geloven dat deze wetenschap niets afdoet aan de plicht om vechtend ten onder te gaan.

Overigens is het zeer wel voorstelbaar dat verschillende van deze houdingen elkaar afwisselen bij één en dezelfde persoon. De neiging om de weg te kiezen van de minste weerstand door toe te geven aan de eerste of tweede instelling kan sterk zijn, al verdient dit geen aanbeveling.

De laatste twee houdingen uit het rijtje contrasteren met de eerste twee doordat ze actief zijn. Hoewel hierbij nummer drie zeker sympathie verdient, is het grote pré van de vierde houding – een moeilijke overigens – dat niet alleen passiviteit wordt vermeden maar ook dat het contact met de realiteit niet verloren gaat. Figuren als Aldo Leopold, Rachel Carson, maar ook Ton Lemaire en Joaquín Araújo kunnen hierbij als

Het is geen kwestie van niet weten. We weten heel goed hoe het wel en hoe het niet moet. Het is een kwestie van niet willen. Al het gepraat over win-win-situaties en de techniek als oplossing voor milieuproblemen ten spijt.

inspirerend voorbeeld dienen. De kleine succesjes, al zijn het sissende druppels, zijn de moeite waard om voor te knokken. En meeknokken kan in het klein en in het groot, op allerlei manieren. Door natuurbeschermingsclubs te steunen, door actief te worden als vrijwilliger die vogels inventariseert of paden een drukke autoweg helpt oversteken, of door juridische procedures te voeren tegen schadelijke projecten. Ook uit politieke initiatieven, zoals het Europese 'Countdown 2010' dat erop gericht is het verlies aan biologische diversiteit een halt toe te roepen voor het jaar 2010, moet gehaald worden wat erin zit. Overheden moeten steeds aan hun beloften op dit vlak herinnerd worden, waarbij een rol is weggelegd voor politieke partijen met het hart op de juiste plaats, natuurbeschermingsorganisaties en de individuele kiezer.

Of nu van de bierkaai gewonnen kan worden of niet, de boodschap is simpel. Wilde planten en dieren liggen onder vuur als gevolg van menselijke globalisering. Wie zich dat aantrekt hoort thuis op de bres, om te redden wat er te redden valt.

BIO

De schrijver is milieujurist. Bertram van Woudenberg is een pseudoniem. Eventuele reacties kunnen gestuurd worden naar bertramw@hotmail.com.